

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії та екології
Кафедра географії та екології

ГЕОГРАФІЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ
ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ
ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконала: здобувачка 2 курсу 05-214М групи

Спеціальності 014 Середня освіта

Спеціалізації 014.07 Географія

Освітньо-професійної програми «Середня
освіта (Географія)»

Немцану Анна Миколаївна

Керівник к.геогр.н., доцент Молікевич Р. С.

Рецензент вчитель географії Херсонської
спеціалізованій школі I-III ступенів №52

з поглибленим вивченням української мови

Херсонської міської ради Шнейдміллер Н.К.

Івано-Франківськ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ	6
1.1. Особливості шкільної географічної освіти	6
1.2. Державний стандарт базової середньої освіти.....	11
1.3. Концепція нової української школи	12
РОЗДІЛ ІІ. КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ З ГЕОГРАФІЇ	15
2.1. Порівняльна характеристика модельних навчальних програм НУШ «Пізнаємо природу» та програм з природознавства.....	15
2.2. Порівняльна характеристика навчальних програм з географії 6-9 клас та Модельних навчальних програм 6-9 клас.....	28
РОЗДІЛ ІІІ. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ	42
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Актуальність. Найважливішим завданням педагога сучасної школи є ретельний підбір навчального матеріалу, який можливо доцільно використати та інтерпретувати для повсякденного життя учня. З розвитком освіти вдосконалюється і бачення на дієве та ефективне навчання учня. Разом із цим спостерігаємо періодичну зміну освітніх програм з географії для закладів загальної середньої освіти.

Сьогодні, на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, розробляються: типова освітня програма – державний рівень; модельні навчальні програми – розробка авторських колективів із затвердженням Міністерства освіти і науки України; навчальні програми – створені вчителями на основі модельної навчальної програми. Освітні програми географічного напрямку оновлюються кожні рік – два. У зв'язку з цим актуальним є порівняльний аналіз навчальних програм, що використовувалися та реалізуються на даний момент у ЗЗСО, та відповідна зміна акцентів у них.

Об'єктом дослідження є навчальні програми з географії для закладів загальної середньої освіти. **Предметом** – структура та зміст навчальних програм, та їх змістовні зміни.

Метою роботи є проведення критичного аналізу навчальних програм з географії для закладів загальної середньої освіти.

Завдання:

- вивчити теоретико-методологічні аспекти змісту шкільної географічної освіти;
- проаналізувати структуру освітніх програм для закладів загальної середньої освіти;

- провести порівняння діючих програм та нових програм НУШ (в тому числі в аспекті ролі географії в інтегрованих природничих курсах);

- розробити рекомендації щодо адаптації та покращення змісту та структури навчальних програм з географії.

В дослідженні були використані наступні **методи**: спостереження (проведення спостережень у класах з географії для оцінки того, як викладається програма і як учні реагують на неї), експертний аналіз (опитування вчителів та фахівців з географії для отримання їхньої оцінки освітніх програм та визначення потреб у їх модернізації), порівняльний аналіз (порівняння освітніх програм, аналіз впливу міжнародних тенденцій на зміни в освітніх програмах), документальний аналіз (аналіз академічних досліджень, звітів та рекомендацій, пов'язаних з географією в школі, вивчення законодавчих актів і нормативних документів, що регулюють освіту).

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні тенденцій зміни концепції географічної освіти в школі. Критичний аналіз та порівняння навчальних програм окреслює трансформацію освітньої траєкторії та встановлює потенційні ризики. Дослідження визначає можливості розвитку інтегрованих курсів та ролі географії в них.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що матеріали та результати, які містяться в ньому, можуть бути використані під час удосконалення та розробки нових навчальних програм з географії для закладів загальної середньої освіти. Також, результати дослідження можуть бути використані при викладанні курсу "Методика викладання географії в школі".

Апробація. За результатами дослідження опублікована стаття на тему «Характеристика навчальної програми з курсу «Природознавство» як пропедевтика вивчення географії» в електронному альманасі «Магістерські студії» (Випуск XXIII).

Структура роботи. Наукова робота складається з 3 розділів, викладених на 48 сторінках комп'ютерного тексту, містить 3 рисунка. Перелік використаних джерел містить 40 найменувань.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

1.1. Особливості шкільної географічної освіти

Методика навчання географії перебуває зараз у складному періоді свого становлення, до речі як і вся дидактика. Наразі відбувається повна перебудова структури навчання закладів загальної середньої освіти. І це ми помічаємо при створення нових концепцій, методик, дидактичних прийомів, стандартів, в яких прописано як зміст освіти, так і його вимоги до результатів навчання. Відповідно до цих вимог, ускладнюється завдання сучасного вчителя. Звісно, постає питання щодо професійної майстерності, впровадження нових підходів, креативного мислення та творчого підходу до організації та проведення навчальних занять.

Зрозуміло що методика викладання географії тримає у собі багато невирішених проблем, усі вони потребують детального аналізу та розв'язання. Найголовнішими є співвідношення теоретичних фактів та педагогічної практики, проблематичне оновлення методик проведення та відповідно форм і засобів організації навчання [2].

Творчість учителя – один із найважливіших чинників педагогічної діяльності. Обов'язковим складовим етапом такої творчості, є володіння навичками педагогічної майстерності та методикою навчання. Мабуть кожен учитель мріє володіти універсальною методикою викладання, яка на 100% виправдає поставлену мету. Саме тому важливо вивчати різні методики, підходи та технології для високого результату своєї педагогічної майстерності.

Під змістом поняття «педагогічна технологія» розуміється втілення у навчальний процес будь-якого рангу системно-підготовленої

проектної діяльності, а не раніше сформоване поняття про навчання за допомогою технологічних засобів.

На даний час є велика кількість визначень поняттю «педагогічна технологія», які наводять різні організації та вчені, зокрема ЮНЕСКО, О. К. Пєтоха та В.П.Корнеєв.

Але аналізуючи сучасні підходи, слід виділити окреме визначення, яке окреслила Л.П. Вішнікіна, воно найбільш чітко відповідає даному поняттю у сучасному світі: «Педагогічна технологія – це алгоритмізована система застосування дидактичних інструментів (методів, методичних прийомів, форм та засобів навчання), спрямована на досягнення запрограмованого результату, яка може бути відтворена у навчальній діяльності» [2, с. 5].

Зміст технології полягає у розробці відповідного навчального процесу, який включає обов'язкове вирішення поставленої мети та необхідного навчального результату. Наразі, головним чинником навчального заняття є зворотній зв'язок від здобувачів освіти, для кращого розуміння чи виконана поставлена задача на початку уроку.

Основними характеристиками технології навчання є: постановка основної мети заняття та підбір відповідних дидактичних прийомів для її виконання; відповідно до поставленої цілі, орієнтуватися на її виконання протягом усього уроку; проводити діагностування стану знань кожного учня; корегувати процес навчання на покращення результатів здобувачів; обов'язкове оцінювання учнів; можливість відтворення отриманих знань на уроках інших учителів.

В Україні, навчанням географії у школі, є спеціально організований процес взаємодії між учителем та учнем, метою якого є досягнення відповідної поставленої мети, які зазначені у Державному стандарті, Концепції Нової української школи та Типовій освітній програмі.

Мета заняття, є обов'язковим структурним елементом навчального процесу, відповідно є змінні структури – це зміст викладеного матеріалу, різні дидактичні елементи навчання, перевірка та відповідна корекція навчальних результатів учнів [28]. Схематично структуру процесу навчання географії в нашій країні подана на рисунку 1.1.

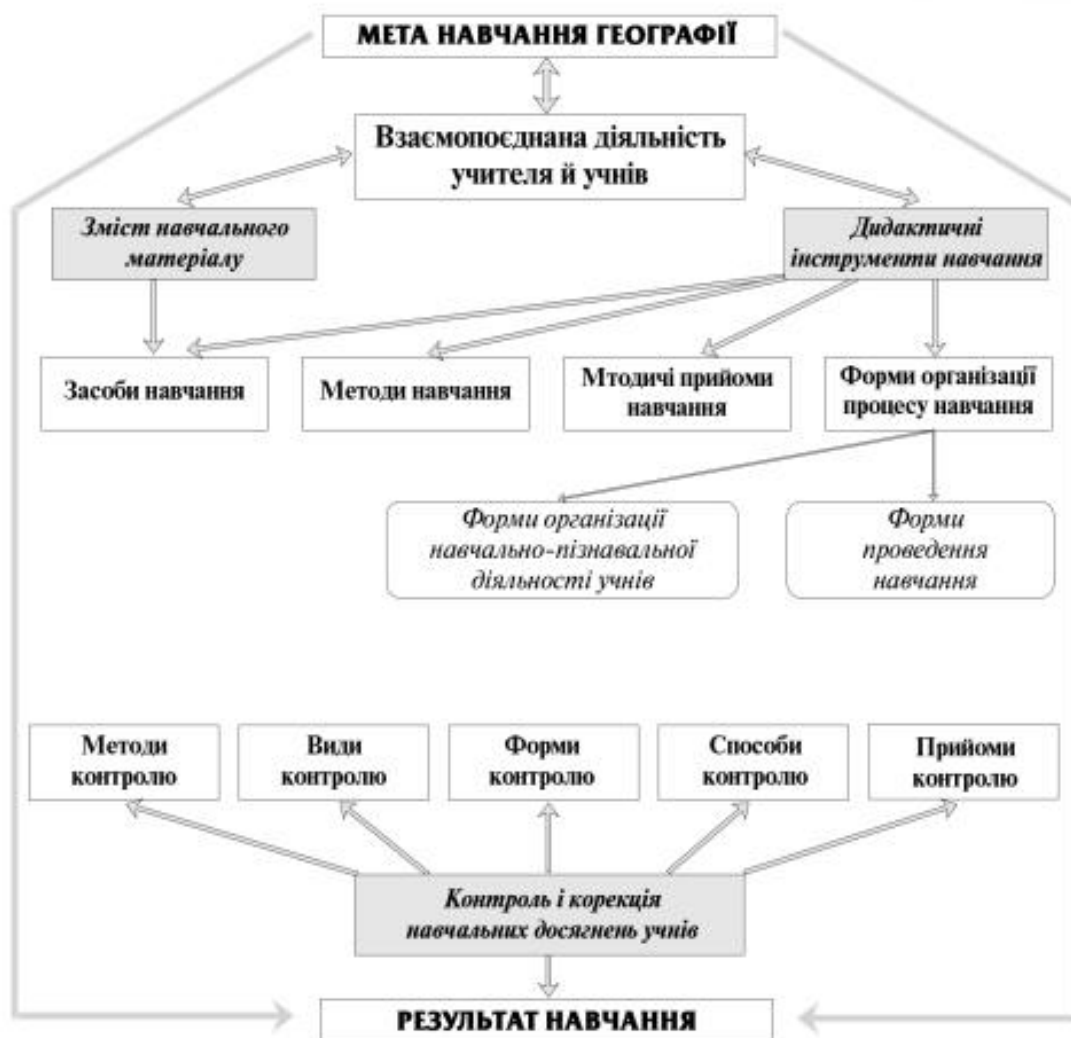

Рис. 1.1. Структура процесу навчання географії в Україні, зазначена метою та завданням навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах

Мета і завдання шкільної освіти створюється з урахування потреб у суспільстві. Наразі наша країна потребує всебічно розвинену особистість, основні якості якої і набуваються при вивченні географічних дисциплін та тих, які є пропедевтикою її вивчення.

Відповідно до мети географічної освіти входять багато компонентів, зокрема: всебічний розвиток школярів, здобуття досвіду самостійного навчання та набуття власного досвіду, формування компетентностей, різносторонній розвиток мислення [21].

Розроблення ефективного змісту географічної освіти у школах залишається актуальним завданням сьогодення. Змінюються концептуальні засади в сучасних умовах, тому слід свідомо підходити до формування структури курсу. У світі значно посилилася увага до географії в цілому, її змісту, структури, ролі у сучасному житті людини. Географічна картина світу розглядається з різних сторін, відкриває нові підходи дослідження, шляхи розвитку, вдосконалення структури та змісту, відповідно до цього і технологій побудови навчального процесу у загальноосвітній школі, а за рахунок цього відбувається формування різносторонньої особистості починаючи з молодшого шкільного віку. Для цього необхідно підвищити рівень освіти, задля розвитку потенціалу нації та відповідно прогресу в науці [13].

Завдяки вищеперерахованим чинникам, зростає значення та роль географічної освіти, так як вона спрямовує учнів на вирішення важливих життєвих завдань, на формування свідомого покоління України, яке розуміє своє значення у сучасному світовому просторі. Спираючись на індивідуальність географічної освіти, виготовлення нових технологій, розвиток різних видів діяльності на уроках та поза його межами, застосовуючи новітні технології, необхідно звернути увагу на: вплив та розробку заходів щодо оптимізації географічної освіти; сприяти оновленню основних складових, які впливатимуть на навчальний процес; покращувати методичне забезпечення закладів при вивченні географічної специфіки своєї Батьківщини, материків та океанів, оболонки Землі, та світу загалом.

Також не менш важливим чинником є алгоритм вивчення учнями основних географічних понять, який розроблений В. Надтокою у статті

«Формування системи навчальних понять в процесі навчання географії України» [28], адже факт заучування більше не є актуальним та ефективним у процесі навчання учнів Нової української школи. Школярі мають бути зацікавлені у процесі ознайомлення із поняттям, тому вчитель має проявити свою педагогічну майстерність; учитель підбирає основні методики навчання для детального розкриття поняття, в свою чергу учень вміє виділяти основні ознаки; проведення аналізу поняття здобувачами, мають розуміти зміст поняття та закріпити його у пам'яті, вміти дійти до його основи, схематично або графічно передати зміст; проведення підсумків, зріз знань із відповідної теми, для розуміння рівню знань дітей; на останньому етапі вчитель має вмотивувати учнів використовувати набуті знання у повсякденному житті [28]. На рисунку 1.2 представлений сформований алгоритм для найкращого формування географічних знань здобувачів.

Рис. 1.2. Алгоритм формування навчальних понять у процесі вивчення географії, відображений у системі навчальних понять в процесі навчання географії України

1.2. Державний стандарт базової середньої освіти

Географічні компетентності формують в учнів просторову уяву та логічне мислення, пояснюють процеси та явища, що відбуваються на земній поверхні та в її надрах, розкривають сутність взаємопов'язаних природних процесів в екосистемі та їх зміну з часом.

Відповідно до викликів сучасності відбувається зміна реформи освіти, і вже починаючи із 2023-2024 навчального року, вчителі географії викладають дисципліну за Модельною навчальною програмою, яка розроблена відповідно за вимогами Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.) [5] та Типовою освітньою програмою (2021 р.)

Відповідно до Держстандарту, географічна дисципліна – це складова природничої освітньої галузі. Її метою є формування природничо-наукової компетентності, яка є основою, та відповідних предметних компетенції, які є базовими в освіті для всебічного розвитку особистості [27].

У рамках НУШ, основою природничої галузі у 2023 – 2024 навчальному році є наступні інтегровані шкільні курси: «Довкілля» - яке пропонується для вивчення у 5-6 класі, «Пізнаємо природу» - також один із курсів для вивчення у 5-6 класі, «Природничі науки» - теж є пропедевтикою вивчення географії – школа має право обрати будь-який із запропонованих інтегрованих курсів. Ну і звісно «Географія» у 6 класі.

Вибір відповідної програми заклади здійснюють тільки серед тих, яким наданий гриф «Міністерства освіти і науки України». Для викладання географії, починаючи із 6 класу у 2023 – 2024 навчальному році пропонуються на вибір 2 Модельні навчальні програми, з якими школи будуть працювати у майбутньому:

Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.02.2022 № 143) [19].

Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 11.04.2022 № 324) [20].

Кожна із запропонованих програм потребує детального аналізу та вивчення її змісту, для розуміння якості та відповідності чинним компетенціям, видам навчальної діяльності, розкриттю наскрізних ліній, та врахуванню вікових особливостей учнів.

1.3. Концепція Нової української школи

17 серпня 2016 року МОН оприлюднило першу версію «Концептуальних засад реформування середньої освіти». Документ простою мовою пояснює зміни, які мають відбутися в освіті у найближчі роки. За результатами загального обговорення, внесення усіх правок та пропозицій 27 жовтні 2016 року був ухвалений документ «Концепція Нової української школи» [11].

Концепція Нової української школи зазначає, «...у найближчій перспективі найбільш затребуваними на ринку праці будуть вміння навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати

їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі» [11, с. 4]. Однак завданням української школи не було підготовка особистості до успішної реалізації в житті, тому постало питання докорінної реформи, яка змінить від'ємні тенденції на шляху до їх перебудови, і врешті решт з'явиться той важіль соціальної рівності, який стане рушійною силою задля змін у школі, яка буде виховувати різносторонню особистість та навчати вчитися впродовж життя.

Як висновок, випускником Нової української школи має бути різностороння особистість, яка цікавиться новітніми тенденціями сучасного суспільства; патріот своєї держави з активною життєвою позицією та готовністю її відстоювати; інноватор, який здатний впливати на зміни навколишнього світу.

До формули Нової української школи включено 9 ключових компонентів, одним із них є «Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві» [11, с. 7]. Серед них передбачені компетентності: спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні і громадські компетентності, підприємливість, загальнокультурна грамотність, економічна грамотність і здорове життя [11, с. 11].

Перед сучасним учителем географії сьогодні стоїть багато викликів, один із головних – реалізувати компетентнісний підхід. Цей новий напрям, дає можливість по-новому поглянути на мету географічної освіти. Тільки від вирішення цього питання, залежить відбір критеріїв змісту шкільної освіти, та значення її для учнів та у їх подальшому житті.

Успішне становлення професійного педагога, неможливе без вдосконалення свої навичок, скілів, пошуку нових рішень, системного

мислення, розвитку та професійного зростання впродовж життя. Обов'язком сучасного вчителя географії є допомога учням із вибором життєвої траєкторії, реалізацією своїх амбіцій, розкриттю пізнавального інтересу до сучасного світу із його неймовірно складними викликами, готувати школярів до активного життєвого становлення.

РОЗДІЛ II.

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ З ГЕОГРАФІЇ

2.1. Порівняльна характеристика модельних навчальних програм НУШ «Пізнаємо природу» та програм з природознавства

Модернізація в Україні шкільної освіти є пріоритетним напрямком у сучасному розвитку освітньої сфери. На сьогодні актуальними завданнями та вирішенням належних питань є оновлення системи базової середньої освіти, покращення та вдосконалення навчальних програм, запровадження новітніх педагогічних технологій, цим і займається Міністерство освіти і науки України. Шкільний курс «Природознавство», а в сучасному оновленому форматі «Пізнаємо природу» займає одне з провідних місць у розвитку особистості: формує уявлення про навколишній світ, розвиток допитливості школярів, пізнавального інтересу, виховує екологічну культуру, формує цілісну природничо-наукову картину світу, удосконалює здатність проводити експерименти, дослідження та спостереження, надає здатність і готовність до використання базових природничих знань та умінь у повсякденному житті учнів тощо [30].

Вивчення розвитку навчання природничих наук учнів дає можливість спостерігати зміни та вдосконалення навчальних програм, сучасного процесу оновлення методичних посібників, планів, підручників, дидактичних матеріалів, а також докладне пізнання та аналіз методів та засобів навчання.

Остання програма навчального предмету «Природознавство» розроблена на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти з урахуванням Держстандарту початкової загальної освіти та відповідно до положень «Концепції НУШ»(2016 р.) [30]. Зміст

навчальної програми структурований за спірально-концентричним принципом, тобто розширює та поглиблює знання, повторює вивчення окремих тем для більш вдалого їх засвоєння, відбувається розуміння сутності процесів та явищ, які відповідають віковим особливостям учнів 5-го класу. Програма має інтегрований зміст, а саме поєднує пропедевтику різних природничих і не тільки предметів: географії, астрономії, фізики, хімії, екології та біології.

Основною метою навчального предмета «Природознавство» - є розвиток допитливості та пізнання інтересу до вивчення освітньої галузі природничих дисциплін; виховання цілісного позитивного ставлення до навколишнього середовища, прагнення взаєморозуміння з природою відповідно до екологічних норм поведінки.

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти затвердженою у 2018 році навчальний предмет «Природознавство» включає в себе не лише вивчення теоретичного матеріалу та його опрацювання, а має додаткові 6 годин резервного навчального часу на розсуд учителя, який може бути використаним для проєктної діяльності, проведення екскурсій, спостережень, дослідів, роботи з додатковими джерелами інформації.

Відповідно до змісту програми базової середньої освіти з предмета «Природознавство» має наступні ключові компетентності: спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична компетентність, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна і громадянська компетентності, обізнаність і самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя.

Відповідно до Держстандарту базової середньої освіти навчальна програма з курсу «Природознавство» має такі змістові лінії: «Методи пізнання природи. Природознавство – комплекс наук про природу»; «Об'єкти і явища природи. Природні й штучні системи»; «Земля —

планета Сонячної системи. Умови життя на Землі»; «Людина і природа. Природне середовище і життя людини. Охорона і збереження природи» [30, с. 7].

Усі розділи навчальної програми курсу передбачають проведення досліджень та спостережень за природою, метою цього є вироблення практичних умінь та навичок у процесі розв'язання різних завдань природничого та географічного спрямування.

Для узагальнення вивченого матеріалу та поглиблення знань, майже кожний розділ містить навчальний проєкт, на який виділяються додаткові години. Проведення орієнтованого проєкту вимагає інтеграції знань, а також передбачає застосування активних методів навчання на уроках природознавства.

Тематика та проведення проєктів може змінюватись учителем відповідно до матеріально-технічного забезпечення, підготовленості класу, підбору додаткової літератури, належних погодних умов.

Щодо модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» - на сайті Міністерства освіти на науки України їх висвітлено чотири (за різними авторами): Пізнаємо природу 5 – 6 клас (інтегрований курс) Біда Д.Д., Гільберг Т.Г., Колісник Я.І.; Пізнаємо природу 5-6 клас Коршевніук Т.В., Пізнаємо природу 5 – 6 клас Шаламов Р.В., Каліберда М.С., Григорович О.В., Фіцайло С.С., Пізнаємо природу 5 – 6 клас (інтегрований курс) Бобкова О.С., розглянемо кожен з них.

Програма курсу «Пізнаємо природу» за автором Біда Д.Д. та інші є продовженням вивчення курсу «Я досліджую світ» початкової школи та пропедевтикою вивчення природничих наук у базовій школі. Програма курсу була розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.). Структура та зміст курсу побудовані на основі таких принципів як: спірального, структурно-функціонального, екологічного, краєзнавчого, науковості, інтеграції, наступності,

наочності, фундаментальності й прикладної спрямованості, зв'язку навчання із життям, а також колективізму та рольової участі [22].

Метою курсу «Пізнаємо природу» за модельною навчальною програмою автора Біда Д.Д. є формування особистості учня, який розуміє базові закономірності живої і неживої природи, володіє основними вміннями її дослідження, усвідомлює цілісність екосистеми світу та прагне відповідально ставитися до навколишнього середовища та збереження його у належному стані для майбутніх поколінь [22].

Курс передбачає також міжпредметні зв'язки майже з усіма галузями, які вивчаються у шкільній освіті: математичною, інформаційною, технологічною, соціальною, громадською, мистецькою, історичною та мовно-літературною, здоров'язабезпечувальною [22]. Цим самим ми спостерігаємо підвищення ефективності навчання учнів через залучення інших предметів на уроках пізнаємо природу, також до цього додаємо необхідну сучасну матеріально-технічну базу, інформаційні ресурси та корисні розробки для інтерактивного викладання.

Відповідно до змісту програми базової середньої освіти інтегрований курс «Пізнаємо природу» за навчальною програмою автора Біда Д.Д., має наступні ключові компетентності: природознавча, вільне володіння державною мовою, інноваційна, математична, інформаційно-комунікаційна, екологічна, громадянська та соціальна, навчання впродовж життя, культурна, підприємливість та фінансова грамотність.

До структури програми курсу у 5 класі представлено 5 розділів: «Пізнаємо світ науки», «Пізнаємо будову речовини», «Пізнаємо природу Землі», «Пізнаємо світ організмів», «Пізнаємо себе і світ». Відповідно до побудови програми спіральним принципом, у 6 класі учні розширюють та поглиблюють знання, відповідні навички та вміння, які здобули у попередньому класі та формують майбутні ключові компетентності: «Пізнаємо світ науки», «Пізнаємо явища природи»,

«Пізнаємо сонячну систему», «Пізнаємо взаємозв'язки у природі», «Пізнаємо себе і світ». Так спостерігаємо однакові перші та останні розділи у 5 та 6 класі, їхній зміст спрямований на формування методу наукового сприйняття та пізнання і в свою чергу – розуміння себе та світу.

Найбільш популярними видами навчальної діяльності, які пропонують автори є : Ігри-тренінги (використовуються у кожному розділі), робота з джерелами інформації, мозковий штурм, створення моделей, моделювання, спостереження за явищами, проведення досліджень, практичні роботи (кожна тема), опитування дітьми близького оточення, виконання проєктів, створення ментальних карт, екскурсії, робота як в групах так і в парах, складання наукових казок, розв'язування ситуаційних завдань, написання есе. Ці види навчальної діяльності спрямовані на інтерактивне вивчення різних тем на курсі «Пізнаємо природу», для більшого залучення дітей у предмет та кращого запам'ятовування навчального матеріалу.

Модельна навчальна програма інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» за авторами Шаламов Р.В., Каліберда М.С., Григорович О.В., Фіцайло С.С. розроблена на підставі Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.) та Типової освітньої програми (2021 р.) та відповідно до концепції Нової української школи (2016 р.). Навантаження курсу – 2 години на тиждень, тобто 70 годин на рік. Програма реалізує вимоги до обов'язкових результатів навчання при адаптації учнів після молодшої школи до середньої, протягом 5 – 6 класів. Курс є важливим для ознайомлення з природничими науками та з огляду на наступне вивчення окремих предметів природознавчого характеру [23].

Курс «Пізнаємо природу» за модельною навчальною програмою Шаламова Р.В. складається всього з двох розділів, які розраховані на один рік вивчення кожний. До структури програми курсу у 5 класі

представлений розділ «Як вивчають природу», який поділений на 3 теми: «Спостереження і класифікування», «Моделювання», «Експериментування». Саме у п'ятому класі основна увага приділяється вивченню процесу здобуття наукових знань, їх усвідомленню та систематизації.

У 6 класі формуються навички розв'язання життєво-важливих проблем дослідницькими методами, спираючись на знання та вміння здобуті в попередньому класі. Тому розділ так і називається «Розв'язування проблем», при цьому він не поділений на теми, а вивчається протягом року. Учителю важливо реалізувати самостійну пізнавальну діяльність учня, навчати та виявляти інші дослідницькі вміння та навички дітей.

У кожному з розділів є дослідницька діяльність, тривалість яких визначається вчителем при плануванні на рік, враховуючи можливості та підготовку як необхідного обладнання, так і теоретичної підготовки учнів та самого викладача, і звісно сучасних реалій проведення.

Інтегрований курс «Пізнаємо природу» за модельною навчальною програмою автора Шаламова Р.В. має наступні ключові компетентності: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами, математична, інноваційність, екологічна, інформаційно-комунікаційна, культурна, навчання впродовж життя, підприємливість та фінансова грамотність, громадянські та соціальні, компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій [23].

Модельна програма містить особливості організації освітнього процесу, який має врахувати та проаналізувати вчитель перед плануванням навчального року, до яких входить: календарне планування зі здвоєними темами, врахування доступності дослідних (природних) об'єктів у різні пори року, визначення індивідуальних та групових досліджень(кількість дітей у групах), підготовка до роботи у групах з боку педагога, постійне засвоєння знань здобувачами, підготовка

виконання досліджень у класний та позашкільний час(індивідуальні, групові проекти), підготовка учнів до різноманітних способів представлення результатів дослідження, врахування необхідності проведення уроків узагальнення знань, упровадження роботи з медіа-ресурсами, дотримання правил безпеки під час дослідницької діяльності, дотримання культури академічної доброчесності.

Охарактеризуємо найпопулярніші види діяльності даного курсу. Тема 1 – кожний урок розуміє під собою проведення досліджень, насамперед визначення мети, формулювання завдань, фіксація, обробка та порівняння результатів і підведення підсумків. Тема 2 характерна визначенням мети моделювання; формулюванням завдань; пошуком та аналізом інформації; створенням, відповідно до теми уроку, моделі або картосхеми; порівнянням та представленням результатів дослідження. Експериментування – 3 тема, має на меті проведення експериментів, які включають такі пункти як: визначення мети, формулювання завдань, висунення гіпотези, засвоєння знань, планування та виконання досвіду, аналіз та представлення результатів досвіду, формулювання висновків і вже представлення аналізу самого дослідження.

Розділ «Розв’язування проблем» включає в себе тематику проблеми та спосіб її розв’язання, а точніше: визначення мети, формулювання на її основі завдань, засвоєння набутих знань, планування майбутньої діяльності та її виконання разом із пошуком та аналізом інформації, практичне розв’язання проблеми, аналіз та представлення результатів, формулювання списку порад, які будуть науково підтверджені, підведення підсумків та аналізу дослідницької роботи.

Прикінцева частина програми містить рекомендації для педагога, щодо звернення уваги на доступність матеріалів та обладнання, особливості оцінювання здобувачів освіти, та висвітлений міжпредметний інтегративний потенціал, проведення інтегрованих

уроків із залученням учителів географії, біології, фізики, хімії, математики, мистецтва, літератури.

Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу» (інтегрований курс) за Коршевніюк Т.В. для закладів загальної середньої освіти розроблена на базі Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.), відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) [21]. Програма містить ключові компетентності, ціннісні орієнтири та наскрізні уміння учня. Курс орієнтований на формування у здобувачів науково-цілісної картини світу, який передбачає насамперед викладання дисципліни шляхом інтегрованого підходу. Учні мають отримувати навички самостійної пізнавальної діяльності, задля формування природничо-наукових знань шляхом власного досвіду пошуку інформації та розв'язання побутових та природничих проблем.

Метою вивчення курсу є формування сучасної особистості з науковим світоглядом, яка розвиває свій потенціал, свідомо та відповідально ставиться до навколишнього середовища, розвиває природничо-наукові компетентності, займається саморозвитком та вдосконаленням у природничій сфері.

Основними завданнями вивчення інтегрованого курсу є: активне залучення наукового пізнання; виховання патріотичного ставлення до своєї країни та її природознавчих дослідників, шанобливого ставлення до природної екосистеми; навчити бережному ставленню до навколишнього середовища та його збереження для майбутніх поколінь; набуття допитливості, активності, зацікавленості та творчого підходу у пізнанні наукових досліджень та гіпотез; зрозуміти значення наукового змісту та технологічного процесу в житті кожного індивіда, розширити техніко-технологічний кругозір та збагатити знання для розв'язання життєво важливих екологічних завдань.

Зміст інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» структурований за темами. Ключовим у назвах кожної теми є дієслово – воно характеризує

діяльнісний характер змісту. Відповідно назвами підтем є запитання, які створені для подальшого формування в учнів нових запитань, завдань та їх розв'язання на уроках курсу. Основний фокус уваги приділяється допитливості учнів, вивченню чогось нового та незнайомого, розвитку креативного мислення та збагаченню науковими знаннями, саме це і відповідає віковим психофізіологічним особливостям дітей 5-6 класів.

Теми	Підтеми	
	5 клас	6 клас
1. Вчимося досліджувати природу	<ul style="list-style-type: none"> Для чого та як досліджують природу Що повинен знати і вміти природодослідник 	<ul style="list-style-type: none"> Як розвиваються наукові знання про природу Як проводити дослідження об'єктів та явищ природи
<i>Узагальнення.</i> Пізнання природи – захоплююча, важлива і відповідальна справа		
2. Досліджуємо тіла, речовини, явища	<ul style="list-style-type: none"> Які властивості мають тіла і речовини та як це пов'язано з їхньою будовою Які зміни відбуваються з тілами й речовинами 	<ul style="list-style-type: none"> З чого складаються та як використовуються речовини Які зміни відбуваються з тілами й речовинами
<i>Узагальнення.</i> Для дослідження тіл, речовин, явищ використовують спостереження, вимірювання, моделювання, експеримент, класифікування.		
3. Дізнаємося про Землю і Всесвіт	<ul style="list-style-type: none"> Яку будову має планета Земля Як рухається наша планета та відомості про Сонце й Місяць 	<ul style="list-style-type: none"> Які зв'язки між оболонками Землі й людиною З чого складається Всесвіт та як його досліджують
<i>Узагальнення.</i> Земля – планета, що змінюється. Значення науки, техніки і технологій для пізнання природи Землі й проведення досліджень у Всесвіті.		
4. Вивчаємо живу природу Землі	<ul style="list-style-type: none"> Хто належить до організмів та як їх вивчають Що необхідно організмам для життя, як вони це отримують і використовують Як організми взаємодіють з середовищем існування 	<ul style="list-style-type: none"> Хто такі мікроорганізми та як їх вивчають Як розмножуються, розвиваються і ростуть організми Що допомагає людині зорієнтуватись в різноманітті організмів Як організми взаємодіють між собою та середовищем життя
<i>Узагальнення.</i> Організм – цілісна система, яка взаємодіє з середовищем існування. Умови існування на Землі і пристосування до них організмів як причина різноманітності живих істот.		<i>Узагальнення.</i> Розмноження організмів забезпечує безперервність життя на Землі. Класифікація як спосіб впорядкування знань про різноманітність організмів. Екосистеми – цілісні системи
5. Пізнаємо організм людини в його середовищі існування	<ul style="list-style-type: none"> З чого складається організм людини та від чого залежить його життєдіяльність Що таке здоров'я, як його зберігати і зміцнювати 	<ul style="list-style-type: none"> Що важливо знати про нервову систему, ріст та розвиток організму людини Як знання, природа і техніка допомагають людині піклуватися про здоров'я
<i>Узагальнення.</i> Організм людини - цілісна система, на яку впливає навколишнє середовище. Людина змінює середовище свого існування		
6. Вчимося у природи і дбасмо про її збереження	<ul style="list-style-type: none"> Що людина створила за природними зразками Як діяти задля збереження довкілля 	<ul style="list-style-type: none"> Як людина використовує ідеї природи Що робить людство для збереження природи
<i>Узагальнення.</i> Природні об'єкти як моделі для техніки і технологій. Взаємодія з природою задля її збереження.		

Рис. 2.1. Теми інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» за авт. Коршевнюк Т.В.

Теми курсу «Пізнаємо природу» за Коршевніюк Т.В. мають однакові назви у 5 та 6 класах. Відповідно зміст розроблений таким чином, аби доповнити та поглибити вивчений матеріал курсу у минулому році. Приклад тем та підтем кожного року наведений на рисунку 2.1.

Як видно із рисунку, кожна тема передбачає інтеграцію та розвиток природничих знань, вивчення природних явищ та їх об'єктів в різних аспектах: пізнання природи, вивчення властивостей природних тіл та речовин, проведення спостережень та експериментів для вимірювання дослідження тіл та об'єктів, вивчення досліджень Всесвіту, виконання проєктів, розкриття наукових відомостей, вивчення свого організму, класифікація екосистем, робота в групах та парах.

Отже зміст даного курсу побудований за спірально-концентричним принципом, що дозволяє безперервно поглиблювати та розширювати знання природничої дисципліни. Це дає можливість повторного засвоєння знань та розгляд проблеми з різних сторін, так учні краще зрозуміють матеріал та отримують більше потрібного інформації для відкриття нових зв'язків науки та застосування навичок у повсякденному житті. Дослідницькі вміння, які були набуті здобувачами у початковій школі також розвиває експериментальна частина курсу, цей підхід до навчання – є незмінним із попередніх років.

Найефективнішими видами навчальної діяльності залишаються практичні завдання, навчальні проєкти та екскурсії (реальні/віртуальні). Також популярними є: планування і проведення роботи як в групі так і в парах, спостереження, вимірювання, моделювання, прогнозування, проведення досліджень, створення моделей, побудова таблиць, схем та графіків, аналіз одержаних результатів, формування висновків, вирішення проблемних питань. При цьому рекомендовані види навчальної діяльності не обмежують учителя у переробці та внесенні нових корективів видів діяльності.

Програма інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» за автором Бобкова О. С. укладено відповідно до Держстандарту базової середньої освіти (2020 р.) та Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (2021 р.) [1, с. 1]. Має на меті формування особистості учня, який цікавиться дослідженнями природи та розуміє її основні закономірності, працює з джерелами інформації, вчиться відповідального поведження із навколишнім середовищем, оцінює позитивні та негативні наслідки діяльності людини у природі [1].

Курс має наступні ключові компетентності: математична – реалізується під час розв’язання задач, громадянська і соціальна – розвивається під час успішного виконання досліджень, проєктів та розв’язання проблемних ситуацій; інноваційність – проявляється при розвитку власних здібностей та задумів у виконанні поставлених завдань та реалізації проєктної діяльності. Культурній компетентності сприятимуть розуміння ролі наукових досліджень, значення науки та використання здобутків науки. Підприємливість і фінансова грамотність формується під час виконання завдань щодо ефективного використання природних ресурсів. Володіння державною та іноземними мовами реалізується при роботі з джерелами інформації як державними так й іноземними. При формуванні, доборі та використанні цифрових ресурсів для вивчення окремої теми, розвивається інформаційно-комунікативна компетентність. Остання компетентність – навчання впродовж життя має сформуватися у процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Інтегрований курс «Пізнаємо природу» є пропедевтикою вивчення природничих дисциплін у старшій школі. За два роки учні набудуть певні базові знання та вміння у природознавчому напрямку, які допоможуть їм детально розуміти сутність основних предметів цього ж напрямку середньої та старшої школи. Програма укладена спірально-концентричним принципом, спочатку учні ознайомлюються з

основними закономірностями та законами природи, а також впливом людської діяльності на них. Відповідно даний курс стає базовим підґрунтям для поглиблення знань, умінь та навичок, яке відбувається під час предметного навчання у 7-9, 10-11 класах.

Даний курс розрахований на два роки вивчення, відповідно у 5 класі відбувається ознайомлення з екосистемою, вивчення первинних понять про макро- і мегасвіти, поглиблення знань, які були одержані у початковій школі, а також навчаються розуміти свій організм та знають як піклуватися про нього. У 5 класі автором пропонуються до вивчення такі теми: «Навчаємося досліджувати світ природи», «Квіткові рослини», «Ріст і розвиток рослин», «Ланцюги живлення», «Організм людини», «Планета Земля в космічному просторі». Бобкова аргументує обрання саме таких тем у 5 класі тим, що особливістю учнів 11-12-річного віку є сприйняття навколишнього світу на основі кінестетичної й візуальної взаємодії з ним [1, с. 4].

Упродовж другого року вивчення даного курсу діти набуватимуть знання під час проведення досліджень, проєктів, відвідування екскурсій та заходів розроблених учителем. Темі для досліджень у 6 класі авторка обрала наступні: «Досліджуємо об'єкти, явища й процеси», «Теплові явища. Зміна агрегатних станів речовин», «Фізичні та хімічні явища. Суміші. Розчини. Процеси розчинення», «Світлові явища», «Сили. Енергія», «Електричні явища», «Уплив діяльності людини на природу».

Усі уроки курсу авторка пропонує проводити у вигляді досліджень, тим паче вони тісно пов'язані із повсякденним життям, тому надважливим елементом даної роботи є аналіз отриманих результатів та формулювання висновків. За допомогою цього учні навчаються застосовувати набуті знання у реальному житті при вирішенні конкретних задач.

У модельній програмі дозволено корегувати послідовність проведення досліджень та комбінувати їх між собою, проте виконання

експериментальної частини є обов'язковим. Теми проєктів також є орієнтовними, як учитель так і учень може запропонувати змінити тему враховуючи свої інтереси, матеріально-технічне забезпечення, погодні умови, особливості території тощо.

Основними видами навчальної діяльності курсу «Пізнаємо природу» за автором Бобкова О.С. є: проведення досліджень, експериментів, навчальних проєктів індивідуальних та групових (як класних так і позашкільних), тематичних екскурсій, спільного обговорення та екологічних акцій.

Отже, аналізуючи останню навчальну програму з «Природознавства» та модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Пізнаємо природу», помітили, що модельні програми містять суттєву складову щодо отримання учнями базових природничих знань, які складають основу підготовки до вивчення предметних дисциплін у 7-9, 10-11 класах. При цьому програма з «Природознавства» містила мінімальні географічні, біологічні та екологічні моменти, які засвоювали учні.

Спостерігається помітна зміна у структурі курсу, якщо у природознавстві містилися 3 розділи, відповідно у модельній навчальній програмі автора Біда та ін. по 5 розділів 5 та 6 класах, а до прикладу інші програми, які аналізувалися взагалі не мають розділів – виключно теми та підтеми. Кількість годин залишилася незмінною – 2 години на тиждень, тобто 70 годин на рік. До того ж, якщо курс з природознавства містив резервні години у кількості 6 годин, то інтегрований курс відповідно до Типової освітньої програми (2021 р.) містить 0,5 годин резервного часу у 5 класі та 2 години у 6 класі, які вчитель має право використати на власний розсуд.

Першочергове значення при вивченні інтегрованого курсу вчитель надає самостійній роботі учня, проведення ним дослідів, експериментальної діяльності, навчальних групових та індивідуальних

проектів, позакласних екскурсій. Тоді як природознавство має на меті спостереження, проведення демонстраційних і фронтальних дослідів, виконання практичних робіт, виготовленню моделей явищ природи, роботі в команді, висловлюванням ідей, роботі з картографічними джерелами.

Інтегрований курс «Пізнаємо природу» має на меті формування цілісної відповідальної особистості, яка має поняття про екологічну систему нашої планети, відповідально та дбайливо ставиться до навколишнього середовища, вирішує наукові та повсякденні природні завдання без допомоги вчителя та дорослих, виховує патріотичне ставлення до своєї країни, вміє відповідально працювати з різними джерелами інформації та оцінює позитивні та негативні наслідки діяльності людини у природі. У свою чергу курс природознавства формує природознавчу компетентність дітей шляхом засвоєння системи інноваційних знань про природу і людину в цілому, має надати уявлення про екологічні проблеми своєї місцевості, створення умов для прояву проактивності та ініціативи під час презентації дослідів, проектів та спостережень і найголовніше – усвідомлення власної відповідальності за збереження навколишнього середовища та свого здоров'я.

2.2. Порівняльна характеристика навчальних програм з географії 6-9 клас та 6-9 клас НУШ

Географія є основним навчальним предметом, який допомагає всебічному розвитку особистості кожного учня. Здобувачі вчаться комплексному аналізу різноманітних географічних процесів, моделюванню і прогнозуванню як природних, так і соціально-економічних явищ на різних рівнях узагальнення. Предмет поєднує у собі наукові та метапредметні знання, які є запорукою природничого розвитку та формуванню у дітей інтерактивних знань про навколишній

світ. Географія у школі – це предмет, який забезпечує формування комплексної наукової картини світу. А тому важливою передумовою є надання якісних географічних знань у загальноосвітніх школах.

Концепція Нової української школи [11] як і шкільна реформа вимагає вдосконалення та розширення пріоритетних завдань шкільної географічної освіти задля підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Первинним чинником, який визначає зміст, мету та завдання географічної освіти у середній школі є навчальні програми, які є домінуючим компонентом та організатором роботи вчителя природничих дисциплін.

У вересні 2020 року постановою Кабінету Міністрів України був затверджений Державний стандарт базової середньої освіти [5], у зв'язку з цим потребують удосконалення і навчальні програми з географії. На сьогодні стан розроблення Модельних навчальних програм завершений для 6-9 класів Нової української школи. Програми потребують критичного аналізу, задля розуміння змісту та структури оновленої розробки, чи дійсно вона є ефективною та відповідає всім вимогам Держстандарту та Концепції Нової української школи. Отже, маємо розглянути та проаналізувати навчальну програму, якою користувалися педагоги до запровадження модельних та сучасні Модельні навчальні програми.

Навчальна програма, якою наразі користуються вчителі географії у 7-9 класах була розроблена у 2012 році на підставі Держстандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.), робочою групою у складі: Я.Б. Олійник, Р.В. Гладковський, Л.М. Даценко, Н. І. Забуга, В. І. Кудирко, Л. О. Кухар, Н. В. Муніч та Г. Є. Уварова. Надалі оновлювалася у 2015 р., 2017 р., та останні зміни були внесені 2022 року, робочою групою у складі: А. І. Довгань, Р. В. Гладковський, І. Г. Савчук та В. В. Совенко.

У пояснювальній записці навчальної програми розкрито основні завдання загальноосвітньої сучасної школи, її мету та головну тезу теперішньої шкільної освіти: «навчати учня, а не викладати предмет» [25, с. 1]. Далі наведені відповідні 10 компетенцій предмета, такі як: спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична, основні у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна та громадянська, обізнаність та самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя [25, с. 2 – 5].

Географічна освіта у школі формує всебічний світогляд, надає знання нових відомостей про Земну кулю, збагачує інтерес до вивчення та пізнання рідного краю, виховує дбайливих господарів своєї місцевості, які знають та розуміють як поводитися з навколишнім середовищем. Навчальною програмою виокремлено наступні завданнями географічної освіти у школі: отримання знань про основні географічні відомості, оболонки Землі, формування сучасних материків та океанів, розгляд соціально-економічної географії світу та України, засвоєння знань про природокористування та навколишній світ загалом. Учень має використовувати різні джерела інформації, бути академічно добросовісним, вміти застосовувати географічні знання у повсякденному житті, розвивати пізнавальний інтерес та самостійно здобувати нові знання природничого спрямування, виховувати екологічну культуру та повагу до навколишнього світу [25].

Основою відповідної програми є неперервність та наступність географічної освіти, вона містить наскрізні змістові лінії та наскрізні теми, які передбачені Державним стандартом та Концепцією НУШ [25].

Навчальна програма містить структуру курсу розподілену за роками: 6 клас – Загальна географія (70 годин /2 години на тиждень), 7 клас – Материків та океанів (70 годин / 2 години на тиждень), 8 клас –

Україна у світі: природа, населення (70 годин / 2 години на тиждень) та 9 клас – Україна і світове господарство (52 години / 1,5 години на тиждень). Відповідно кожен курс має свій резерв часу, який вчитель може використати на свій розсуд: у 6 класі це 6 годин, 7 клас має також 6 годин, 8 та 9 класи відповідно по 3 години.

У 6 класі розпочинається вивчення курсу географії, під час його опанування в учнів формується всебічне уявлення про планету Земля, її зародження, дослідження та освоєння. Загалом складається цілісна картина світу. Протягом року учні мають виконати 8 практичних робіт різного спрямування, і таким чином розвивати свої географічні здібності. Також окремим видом діяльності є дослідження, яких передбачено 2 протягом року – на початку та в кінці відповідно; вони створені для всебічного розвитку здобувачів, залучення їх до окремої природознавчої роботи.

Матеріал курсу 7 класу спирається на попередній рік вивчення географії. У цьому році відбувається формування основних знань про природу та закономірності формування материків та океанів. Предметом передбачено виконання 12 видів практичних робіт, на них учні матимуть змогу засвоювати навички користування різними тематичними картографічними ресурсами. Також є дослідження, у кількості 5 робіт, виконання їх рекомендоване для поглиблення знань із вивчення окремої теми курсу.

Географія 8 класу спрямована на вивчення географічної характеристики своєї держави, зі сторони світової спільноти окремих територій. Відповідний курс розвиває почуття патріотизму до своєї країни, формує знання про адміністративно-територіальний устрій, історичні складники створення, природу та населення регіону, знання з попередніх років дозволяють спиратися на власний досвід учнів та створювати ланцюг географічних знань. Рекомендовано до виконання 11 практичних робіт, які спрямовані на роботу з картографічними

ресурсами, обробку джерел інформації, пошук природних та суспільних зв'язків. Географія 8 класу містить 8 творчих робіт, які на вибір учителя можуть оцінюватися.

Курс «Україна і світове господарство» формує ключові знання про розвиток національного і світового господарства, розглядає місце України у сучасному світі. Протягом року виконується 7 практичних робіт та 5 досліджень (теми яких можуть коригуватися вчителем). Завдання спрямовані на покращення вмінь роботи з географічними картами та різними джерелами інформації, її аналіз та формування висновків.

Навчальна програма містить наскрізні змістові лінії такі як: екологічна безпека та сталий розвиток, здоров'я і безпека, громадянська відповідальність, підприємливість та фінансова грамотність [25]. Кожній темі відповідають окремі види змістових ліній, у третій колонці вказано, що саме мають при вивченні кожної теми вміти учні (презентувати, розуміти, аналізувати, моделювати, протиставляти, обговорювати, установлювати, розуміти, пропонувати, усвідомлювати, наводити приклади, робити висновки), при цьому найменше наскрізних ліній у 6 класі, найбільше у 8 – 9 класах.

Наступними маємо проаналізувати Модельну навчальну програму з географії для 6 – 9 класів авторів Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М. [19] та Модельну навчальну програму авторів Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В. [20].

Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для НУШ [19], розроблена Коберніком С. Г., Коваленком Р. Р., Гільбергом Т. Г., Даценком Л. М. у 2022 році. У пояснювальній записці програми надається характеристика завдань природничої галузі на період вивчення географії

з 6 по 9 клас, також вказане використання міжпредметних зв'язків із: біологією, хімією, фізикою, астрономією та екологією. І одразу помітна зміна назви курсів 6 та 9 класу: у навчальних програмах минулих років 6 клас був під назвою «Загальна географія» і 9 – «Україна і світове господарство», наразі – «Планета Земля» та відповідно «Україна у світовій економіці». Детальний аналіз покаже, чи вплинули ці зміни на зміст та структуру курсів, або ж тільки змінилася їх назва.

Використання змістових складників природничої освітньої галузі подано у таблиці з трьома колонками, у яких наведено розділи курсів, їх змістові складники та відповідно інші освітні галузі. Вивчення курсу у 6 класі НУШ передбачено трьома розділами: «Вступ до географії», «Способи зображення Землі», «Оболонки Землі». Курс «Материки та океани» передбачено вивчати у 5 розділах: «Закономірності формування природи материків», «Материки тропічних широт», «Полярний материк», «Материки північної півкулі» та «Закономірності формування природи океанів». 8 клас розглядає також 5 розділів: «Картографічні джерела інформації», «Географічний простір», «Природа України», «Населення України та світу», «Природа та населення рідного краю». Закінчується вивчення географії у середній школі курсом «Україна у світовій економіці», який вміщає розділи: «Національна та світова економіка», «Первинний сектор економіки», «Вторинний сектор економіки», «Третинний сектор економіки» та «Глобальні проблеми людства».

Аналізуючи другий стовпчик «Змістові складники природничої освітньої галузі» вищезгаданої таблиці, виявили: географічний складник присутній у кожному розділі кожного курсу; астрономічний наявний у 6 класі кожного розділу, у 7 класі тільки у першому розділі, 8 клас містить у 2 та 3 розділах, 9 клас – не містить; фізичний складник у 6 класі розглядається 2 та 3 розділом, 7 клас охоплює всі розділи, 8 клас виключно в третьому, у 9 класі не наявний; біологічний складник

переважає у 6 класі – останній розділ, 7 клас розглядає у всіх розділах, 8 клас тільки у третьому та п'ятому, 9 клас із другого по п'ятий розділ містить відповідний змістовий складник; та останній хімічний складник згадується у 6 класі у розділі «Оболонки Землі», 7 клас має у останньому розділі, 8 клас у розділі «Природа України», та 9 клас містить хімічні складники з 2 по 4 розділи.

Модельною навчальною програмою передбачено й інші освітні галузі, зокрема такі: громадянська та історична, соціальна і здоров'язбережувальна, інформатична, математична, мовно-літературна, мистецька та технологічна [19].

За даною модельною програмою метою курсів є особистісний розвиток учнів у формуванні засвоєння ними соціального досвіду, який буде з'являтися при ознайомленні з інтегрованим навчанням та вирішенні практичних завдань природничого спрямування як на уроці так і у повсякденному житті. Відповідно до мети програмою передбачені завдання: формувати дослідницькі, самостійні, практичні та експериментальні уміння для вирішення нескладних географічних завдань; навчитися користуватися різноманітними видами картографічних джерел; розвивати дбайливе ставлення до природного середовища; розуміти та вміти пояснити закономірності, процеси та поняття пов'язані з географічною наукою; виховувати патріотичне ставлення до своєї держави; навчитися виражати свою думку та само реалізовуватися на уроці; вміти застосовувати та реалізовувати набуті географічні знання у реальному світі; виховувати індивіда, здатного до пізнання екосистеми, творчої активності та креативності.

При вивченні географічних курсів реалізуються усі ключові компетентності зазначені у Держстандарті на основі якого створена дана Модельна програма. Найбільша увага виділена для розвитку компетентностей природничих наук: формує світогляд, аналізує та корегує наукову інформацію, робить висновки стосовно нової

інформації, узагальнює знання отримані з різних джерел та вміє розпізнавати дезінформацію.

У структурі навчальної програми містяться різні дослідницькі завдання для учнів, які можна виконувати як на уроці так і поза ним. До них входять: спостереження, дослідження, практична робота, навчальний проєкт (як індивідуально, так і у групах), навчальна екскурсія в природу, проєкт. Такі завдання допомагають вчителю проводити інтерактивні заняття для кращого засвоєння знань учнів. Здобувачі в свою чергу розвивають уміння критичного мислення, аналізу та синтезу інформації, роботі в групах та парах, виявляють причинно-наслідкові зв'язки та залежності.

Кожному вчителю, який працює за даною Модельною навчальною програмою надається право академічної свободи у корегуванні послідовності вивчення тем та розділів курсів. Щодо видів навчальної діяльності – вчитель також має право обирати будь-що із запропонованого переліку, або ж додавати власні розробки. На основі Модельної навчальної програми педагог має змогу створити власну програму, яка буде затверджена навчальним закладом у базовому порядку прописаному у Типовій навчальній програмі (2021 р.), та у якій спираючись на власний досвід та уподобання може зазначити власні розробки видів діяльності.

Опановувати навчальний матеріал учні Нової української школи мають за допомогою нових форм та методів навчання, включаючи інноваційні засоби та прийоми. Основну перевагу слід надавати інтерактивним іграм, квестам, головоломкам, вікторинам, обговоренням, диспутам, конференціям, рольовим сюжетним іграм. Урок потрібно робити цікавим: привносити загадковості, не повторювати матеріал підручника, вигадувати навчальні ігри, давати учням можливість вибору, думати нестандартно та аналізувати відповіді учнів і направляти їх в правильний напрямок.

У кінці уроку обов'язковим елементом має бути рефлексія, як зворотній зв'язок. Учні самостійно висловлюють твердження про головні елементи на уроці, виокремлюють найголовніші тези, розповідають про свої уподобання та враження.

Оцінювання учнів Нової української школи має відповідати ключовим компетентностям і наскрізним вмінням, які передбачені Типовою навчальною програмою, Держстандартом, Концепцією НУШ та даною Модельною програмою, що в результаті являють собою: пізнання учнем світу природи засобами наукового дослідження; вчиться розв'язувати проблеми природничого змісту; аналізує та систематизує одержану навчальну інформацію; знає та дотримується правил закономірності природи; вміє доброчесно працювати з науковою літературою та спрямовує сили у напрямок розвитку власного наукового мислення. Отже, на основі цього формуються основні види оцінювання – це поточне та підсумкове, у свою чергу під підсумковим мається на увазі оцінки за тему, семестр та рік.

Наступною слід розглянути Модельну навчальну програму «Географія. 6-9 клас» для закладів загальної середньої освіти за авторами Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В. [20].

Географія як шкільний предмет має викликати в учнів зацікавленість, інтерес, заохочення більше пізнати, почати захоплюватися світом, процесами які відбуваються навколо та всередині нашої планети. Ці почуття мають залишитися з ними на все майбутнє життя задля свідомого ставлення до навколишнього середовища. Учні мають отримувати необхідні знання та базові компетентності передбачені стандартом, і це мають бути не «сухі» висловлювання та

складні доведення, уроки географії – мають захоувати у себе, бути інтерактивними та зрозумілими для молодого покоління.

Також важливо не забувати про компетентність у галузі природничих наук [20]. Вона передбачає набуття досвіду у галузі географії, використання умінь та навичок набутих під час досліджень та проєктів у повсякденному житті, формування наукового світогляду, вміння аналізувати інформацію та робити відповідні висновки, своєрідне бачення вирішення тих чи інших природничих проблем.

Відповідна навчальна програма дозволяє реалізувати вищезазначені завдання. Зміст курсів спрямований на вдосконалення умінь та навичок набутих із попередніх курсів «Я досліджую світ» початкової школи, «Пізнаємо природу» та «Довкілля» 5-6 класів, розкриття природничого потенціалу кожного здобувача, розвиток навичок проведення досліджень та експериментів, вміння добросовісно працювати з джерелами наукової інформації.

Метою даної програми, як і всіх інших розглянутих до цього, є формування ключових компетентностей, для цього мають бути успішно виконані наступні завдання: вивчення та засвоєння основних географічних понять; навчитися користуватися різними джерелами інформації географічного спрямування; вміти аналізувати та пояснювати географічну інформацію, оцінювати процеси, що відбуваються на земній поверхні; розвивати зацікавленість предметом та навколишнім світом, вміти проводити спостереження за природними процесами та явищами у повсякденному житті; виховувати екологічну культуру та патріотичне ставлення до своєї країни.

Модельна програма реалізовує різні підходи до навчання, а також формує ключові компетентності та наскрізні уміння, а саме: читання з розумінням, уміти висловлювати свою думку, наводити гіпотези, підкріплювати свої слова науковими фактами, оцінювати достовірність джерел знайденої інформації, розпізнавати спроби маніпулювання

економічними даними, критично аналізувати інформацію, поетапно обґрунтовувати свою думку, робити реальні та достовірні висновки, допомагати однокласникам, активно працювати в парах та групах, планувати свою роботу [20].

Критично аналізуючи структуру Модельної програми з географії бачимо, що все вивчення географії середньої школи взаємопов'язане між собою та доповнює один одного. Курс відповідає певній логіці, яка спирається на принцип доступності навчання, його науковості, навчання через діяльність, зв'язку із життям та свідомості й активності учнів у навчанні [20]. Зокрема, слід підкреслити, що дана модельна програма не має поділу курсів за класами, адже у кожному вивчається курс під назвою «Географія».

Географія 6 класу охоплює виключно 2 розділи. Перший це «Земля на глобусі й карті», який включає в себе теми: «Глобус – модель Землі» та «Зображення Землі на карті». Під час вивчення даних тем формуються компетентності: читання карт, використання різних картографічних джерел задля орієнтування на місцевості, визначення відстані між об'єктами, розв'язування задач на переведення масштабу, навички роботи з електронними картографічними джерелами. Другий розділ «Оболонки Землі» включає 6 тем: «Літосфера», «Атмосфера», «Гідросфера», «Біосфера та ґрунти», «Природні комплекси» та «Антропосфера» [20, с. 5]. При вивченні розділу формуються основні знання про оболонки Землі.

Курс «Географія» 7 класу охоплює вивчення 4 розділів. Знайомство починається із розділу «Картографічне зображення Землі», яке включає 3 теми: «Карті материків та океанів», «Географічні координати», «Відстані на карті» [20]. Темі спрямовані на формування умінь учнів користуватися різними картографічними джерелами. Другий розділ має назву «Головні закономірності формування природи материків та океанів» передбачає формування в учнів уміння

користуватися картами, робити аналіз щодо розселення людей на материках. Розділ «Природа материків» знайомить учнів зі всіма материками світу, його природними особливостями, географічним положенням, тектонічною структурою та розселенням населення. «Природа океанів» формує знання про океани світу, в тому числі і океани полярних широт (в навчальній програмі з'являється Південний океан).

Географія 8 класу знаходить відображення у 4 розділах. «Картографічний образ України» - цим розділом починається вивчення географії у 8 класі, він формує вміння розв'язувати задачі на визначення місцевого та поясного часу, засвоює навички користування різними видами карт. Розділ «Природа України» спрямований на вивчення природних ресурсів території нашої країни. Розділ «Природокористування» відповідає за набуття досвіду і охороні природи та суспільному розвитку особистості. Розділом «Простір – територія - держава» завершується вивчення курсу «Географія» у відповідному класі, під час розгляду тем, учні набувають знання про адміністративно-територіальну структуру нашої країни та свого регіону. Вивчає політичну карту світу.

9 клас розпочинається із вивчення розділу «Населення України і світу»: здобувачі освіти визначають показники природного приросту, вивчають регіони світу, темпи урбанізації. При вивченні розділу «Національна і світова економіка» характеризують країни за секторальною моделлю економіки, розробляють структури агровиробництва, набувають навичок створення картосхеми. Завершальним розділом вивчення курсу географії середньої школи є «Регіони і країни», учні вдосконалюють навички роботи із контурною картою, аналізують наукову інформацію, визначають види економічної діяльності регіонів світу.

Найпоширенішими видами навчальної діяльності є: робота з інформацією, твір-есе, робота в групах / парах, користування моделями, розв'язування задач, практична робота, проектна діяльність, користування вимірювальними приладами, дискусія, моделювання, користування цифровими моделями, екскурсія як реальна, так і віртуальна, дослідження.

Отже, виконавши критичний аналіз навчальної програми з географії, оновленої 2022 роком та Модельних навчальних програм, створених у 2022 р. можна дійти висновку: програми з географії відповідають усім вимогам, які прописані у Держстандарті, Концепції Нової української школи та Типової освітньої програми. У кожній програмі розподілені курси за роками, при цьому у Модельних навчальних програмах змінені назви відповідних курсів, якщо програма за Коберніком змінила назву курсів у 6 класі «Планета Земля» та у 9 класі «Україна у світовій економіці», то у програмі автора Запотоцького змінені всі назви на єдину - «Географія».

Збільшилася кількість робіт, які направлені на критичне мислення, аналіз та синтез географічної інформації, наукове мислення, учні мають самі доходити певних висновків, уміти доводити свою думку, знаходити проблему, самостійно логічними шляхами здійснювати пошук до її вирішення, навчитися брати на себе відповідальність за певні завдання природничого спрямування, які учень має змогу розв'язати.

Географія нині не просто шкільний предмет, вона виховує справжню особистість, яка вміє критично мислити, дотримуватися законів збереження та відповідального поводження із природою та загалом із навколишнім середовищем, стає справжнім патріотом своєї країни.

Сучасний етап в українському суспільстві набуває все більших змін із плином часу, відбувається перегляд ціннісних орієнтирів, зміна освітнього середовища та його цілісної парадигми. Усе це спонукає до

подальшого розвитку та покращення освітніх програм географічного спрямування.

РОЗДІЛ III. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДОЩО ПОКРАЩЕННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

Порівнявши навчальні програми, які є пропедевтичними курсами до вивчення географії у середній школі та безпосередньо освітні програми географічних курсів, важливо відмітити хорошу структурованість географічної освіти на сучасному етапі. Модельні навчальні програми Нової української школи вдосконалені, досягають мети інтегрованих курсів та відповідають вимогам стандартів шкільної географічної освіти. До того ж розуміємо, що позитивним вдосконаленням програм ми маємо віддячувати закордонному досвіду. Адже саме завдяки аналізу географічної освіти інших країн, ми наразі маємо непогані результати із впровадження якісних тенденцій в Україні.

Але все ж таки є і помітні складові, які наразі потребують доопрацювання та узгодження.

Для усіх чинних Модельних навчальних програм логічно буде виокремити наступні напрямки вдосконалення:

- Збільшення резервних годин при вивченні дисциплін географічного спрямування;
- Вдосконалення розробки проектної діяльності на уроках та в позакласній роботі;
- Визначити чіткі критерії оцінювання здобувачів;
- Підготовка фахівців закладами вищої освіти для викладання інтегрованих курсів.

Щодо виділеного резервного часу при вивченні дисциплін за Модельними навчальними програмами, ми помітили, що години значно скоротилися. Відповідно до Типової освітньої програми 2017 року, на вивчення дисциплін географічного спрямування резервного часу у середньому виділялося 6 годин на рік, за оновленою програмою 2022 року – від 0,5 до 2 годин, в залежності від року навчання. З однієї

сторони це є позитивним ключем, адже тут спостерігаємо уніфікацію навчання, це дає поняття про точний багаж знань та ключових компетентностей дітей у процесі освоєння даного курсу. З іншої сторони, це забрало можливість у вчителя створювати індивідуальний підхід до навчання дітей кожного класу. Якщо раніше після проходження діагностувальної роботи, викладач міг надолужити упущені знання за рахунок резервних годин, то наразі така можливість вразі скоротилася, а то й взагалі відсутня.

Говорячи про вдосконалення розробки проектної діяльності, мається на увазі якісне обґрунтування педагогом необхідності на даному етапі вивчення окремої теми, проведення учнівського проєкту. Головним недоліком є упущення базових знань і фокусування уваги дітей на творчій діяльності. Безпосередньо необхідним є впровадження інтерактивних занять та творчої роботи на уроках та в позакласній діяльності. Важливим, ми вважаємо, є не втратити увагу школярів на вивченні головних аспектів. При тому, можуть виникати сумніви у виконанні проєкту самими дітьми, а не відповідно їхніми батьками. Тому необхідно звертати увагу на вибір теми діяльності та можливості кожного здобувача на її виконання.

Важливим є напрям про оцінювання здобувачів Нової української школи. Звісно, кожна проаналізована нами програма має виокремлені види оцінювання. Але це починається «поточним (формульним) оцінюванням» та завершується «підсумковим», крім того, навчальною програмою Запотоцького зазначається: «...критерії оцінювання – визначені Державним стандартом базової загальної середньої освіти орієнтири для оцінювання» [20, с. 7]. Якщо ми говоримо про НУШ – це нові діти, із абсолютно іншим мисленням, креативним підходом до навчання та новітньою системою базових знань. Відповідно до вищесказаного – аналіз отриманих знань, має відбуватися за новими критеріями, які будуть чітко розписані та подані вчителям –

предметникам для безпомилкового визначення результатів навчання школярів. Наразі ми не спостерігаємо чітких критеріїв та алгоритму оцінювання здобувачів НУШ, а тому більшість вчителів природничих дисциплін стикаються із проблемою якісної характеристики набутих знань та умінь учнів.

Відповідно до останнього пункту напрямку вдосконалення, необхідно зазначити, що на даний момент практично немає вищого навчального закладу, який би готував фахівців для викладання інтегрованих курсів у ЗЗСО. Щодо цього, можна зробити висновок, що якість знань викладачів інтегрованих курсів, не зовсім відповідає реальним очікуванням та вимогам до того сучасного вчителя НУШ, який передбачений для навчання даних курсів.

Також важливо відмітити тенденцію – у більшості шкіл Херсонської області, природничі інтегровані курси викладають вчителі географії. До того ж, з критичного аналізу ми бачимо, що географії у відповідному курсі менше 25%, натомість передовими є фізика, біологія, астрономія та хімія. У тому і полягає складність проведення інтегрованих курсів для освітян.

При цьому, беручи до уваги закордонний досвід, маємо невдале запровадження інтегрованих курсів, вони формували низький рівень знань учнів із відповідних предметів, якщо їх розглядати окремо. Відповідно і багато вчителів та науковців України вважають введення даних курсів – не зовсім потрібним, оскільки це позначається на системності знань та їхній доцільності.

Але ключовим моментом є незавершений процес реформування освіти відповідно до Концепції Нової української школи. Зокрема, наразі відбувається розширення ряду нових реформ у системі як середньої так і вищої освіти. У найближчі роки передбачено розпочати нову підготовку фахівців, з новим баченням на вивчення окремих галузей педагогічної освіти. Уже на даному етапі формується обговорення навчання студентів

закладів вищої освіти, відповідно до майбутніх реформ. Так зазначається, що здобувачі освіти, які обрали педагогічну траєкторію, матимуть можливість навчатися 2 роки суто базовим навичкам та вмінням, вдосконалювати знання педагогічної та психологічної тематики. Натомість, після цього кожен здобувач має обрати відповідний сектор своєї майбутньої спеціалізації, для вивчення інтегрованих курсів.

Та й цьому також передують певна критика з різних сторін. Розглядаючи зарубіжний досвід впровадження схожої системи освіти, ми маємо приклад формування профільного навчання у старших класах. З цією метою, учні розуміючи майбутню траєкторію свого життєвого шляху, обирають певну поглиблену спеціалізацію. Вже наприкінці навчання у школі, абітурієнти йдуть переважно у конкретний заклад вищої освіти з певним багажем знань, готовими до орієнтованого здобуття навичок, компетентностей та здобуття остаточного профілю.

У свою чергу, критично аналізуючи впровадження профільного навчання у ЗЗСО та безпосереднє створення напрямку підготовки у розрізі 2 років у ЗВО, маємо суттєве недоопрацювання системи. Відбувається поглиблене узагальнення знань у старшій школі, а після цього на початкових етапах навчання в університеті знову помічаємо узагальнення базових знань, відкидаючи на 2 роки профільне навчання. Виходить, що дана профілізація є не до кінця продуманою, адже немає узгодження між шкільною освітою і подальшою вищою освітою. А ось дійсно ефективність даної реформи, ми зможемо проаналізувати після безпосереднього впровадження її в роботу.

Як вже зазначалося, для впровадження якісної системи освіти, а насамперед – географічної, тобто тієї, яка є в центрі напрямку при вивченні структурних елементів наук про Землю, що забезпечить цілісне формування картини світу, необхідні висококваліфіковані кадри. Сучасний учитель має стрімко розвиватися з часом, та зміною тенденцій

освіти. Педагог НУШ – це всестороння особистість, яка вчиться впродовж життя, вдосконалює свої навички та набуває нових компетентностей у відповідній галузі.

Учителі Нової української школи – це не обов’язково випускники педагогічних університетів 2022 року, які знають як працювати з НУШівцями, в більшості випадків – це освітяни з достатнім досвідом роботи, які вже певний час працювали у школі, мають необхідні якості, навички та знання для навчання учнів. Відповідно настав час перекваліфікації педагогічних працівників на нову систему навчання. Для цього впроваджуються курси підвищення кваліфікації, семінари, конференції, майстер-класи, вебінари, проекти, освітні ХАБи.

На сьогоднішній день для вчителів Херсонської області запропоновано великий перелік вищезгаданих заходів, серед них: «Освітній ХАБ «Впевненість» (НУШ 5-6 клас)», «Он-лайн – сервіси для створення інтерактивних навчальних матеріалів у роботі сучасного вчителя НУШ», «Кліматична освіта на уроках географії», «Як реалізувати груповий дитячий проєкт: холістичний підхід в освіті», «Суспільно – орієнтоване навчання як новий освітній тренд», «Розвиток ключових компетентностей через ігрову діяльність: секрети продуктивного навчання», «Інтерактивне навчання в 6 класі НУШ інтегрованого курсу «Природничі науки»», «Ефективне навчання через розваги в умовах НУШ: інтерактивні платформи та їх застосування», «Педагогіка ефективного навчання у 6 класі НУШ: діяльнісний підхід до викладання», «Навчальна програма природничих наук 6 класу НУШ: успішна реалізація навчального плану», «НУШ у 6 класі: освітня та модельні програми, типи оцінювання, оформлення документації» та інші [29].

Отже, для розвитку та вдосконалення як освітніх програм, так і сучасного вчителя є безліч траєкторій та способів. Головне – це бажання розвивати українську географічну освіту та вдосконалювати свій

професіоналізм. Важливо доводити, що географія є необхідним предметом в житті кожної людини, а для її вивчення та опанування необхідно чимало зусиль прогресивного педагога.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження навчальних програм, за якими здійснюється навчання географії учнів закладів загальної середньої освіти, дозволило виявити та зробити наступні висновки:

1. Нормативною базою, якою керуються як вчителі, так і укладачі Модельних навчальних програм з географії та інтегрованих курсів «Пізнаємо природу» є Закон України про загальну середню освіту, Державний стандарт базової середньої освіти, Концепція «Нова українська школа» та Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. Вищеперераховані документи визначають основні вимоги до мети, змісту, структури навчання географії та пропедевтичних до неї дисциплін; формують дидактичні інструменти навчання, діагностику і корекцію навчальних досягнень здобувачів.

Спираючись на індивідуальність географічної освіти, виготовлення нових технологій, розвиток різних видів діяльності на уроках та поза його межами, застосовуючи новітні технології, необхідно звернути увагу на: вплив та розробку заходів щодо оптимізації географічної освіти; сприяти оновленню основних складових, які впливатимуть на навчальний процес; покращувати методичне забезпечення закладів при вивченні географічної специфіки своєї Батьківщини, материків та океанів, оболонки Землі, та світу загалом.

2. Відповідно до реформування освіти та впровадження Концепції НУШ сьогодні в Україні існує 6 модельних програм природничої освітньої галузі, які мають гриф МОН, 4 з них, а саме курс «Пізнаємо природу» було ретельно проаналізовано і порівняно з попередньою програмою «Природознавство». Виявлено, що програми містять суттєву складову щодо отримання учнями базових природничих знань, які складають основу підготовки до вивчення предметних дисциплін у 7-9, 10-11 класах.

До того ж з'явилися модельні програми з географії для 6-9 класів, які є нормативним документом, за яким відбувається планування та здійснення навчально-виховної діяльності вчителя НУШ. Зміни, які ми виділили при критичному аналізі навчальних програм, передусім у структурі та змісті, пов'язані з розвитком географічної освіти. Спостерігаємо чітке визначення мети курсу, структуроване подання навчального матеріалу, що проявляється у принципі доступного навчання, спрямування на «дитиноцетризм», реалізацію ключових компетентностей та наскрізних ліній. Збільшилася кількість робіт, які направлені на критичне мислення, аналіз та синтез географічної інформації, наукове мислення, учні мають самі доходити певних висновків, уміти доводити свою думку, знаходити проблему, самостійно логічними шляхами здійснювати пошук до її вирішення, навчитися брати на себе відповідальність за певні завдання природничого спрямування, які учень має змогу розв'язати.

3. Нами були розроблені рекомендації, щодо вдосконалення навчальних програм природничого спрямування, їх змісту та структури, задля якіснішого впровадження у систему освіти:

- збільшити кількість резервних годин при вивченні дисциплін географічного спрямування;
- вдосконалити розробки проєктної діяльності на уроках та в позакласній роботі;
- визначити чіткі критерії оцінювання здобувачів;
- впровадження підготовки фахівців закладами вищої освіти для викладання інтегрованих курсів.

Для розвитку та вдосконалення як освітніх програм, так і сучасного вчителя є безліч траєкторій та способів. Головне – це бажання розвивати українську географічну освіту та вдосконалювати свій професіоналізм. Важливо доводити, що географія є необхідним

предметом в житті кожної людини, а для її вивчення та опанування необхідно чимало зусиль прогресивного педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобкова О.С. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти / О.С. Бобкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/model-ninavchal-ni-prohramy/pryrodnycha-osvitnia-haluz>
2. Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті: Матеріали Всеукраїнського науковопрактичного семінару. – Полтава: ПОППО, 2006. – 130 с.
3. ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: QUO VADIS?. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Теорія та методика навчання природничих наук. 2 (Nov. 2022), 18–32. DOI:<https://doi.org/10.31652/2786-5754-2022-2-18-32>.
4. Географічна освіта у шкільних та позашкільних закладах : проблеми, пошуки, перспективи : Збірник наукових праць ; за ред. проф. Д. В. Лико / Рівненський державний гуманітарний університет. – Рівне: Видавець О. Зень, 2020. – 92 с.
5. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898. // URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898?fbclid=IwAR32j9maQIQor-nNCoHsCZuMCF1vkxqivngaf5WkUHJFhwUA25XHVKKGxdg>
6. ДОМУСЧИ, С. В., & ТРИГУБ, В. І. (2021). ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ТА У ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана*

Хмельницького.
Серія: "Педагогічні науки", (2). вилучено із <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4284>

7. Закон України «Про загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

8. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

9. Кобернік, С. Г. "Проблема вдосконалення навчальних програм з курсів географії основної школи." (2012).

10. Компетентнісне навчання та викладання географії у системі неперервної педагогічної освіти : кол. монографія / [авт. кол.: Л. П. Вішнікіна, А. А. Шуканова, О. А. Федій, С. П. Сарнавський та інші.] ; за наук. ред. д-ра пед. наук Л. П. Вішнікіної. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. – 265 с.

11. Концепція «Нова українська школа». URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/>

12. Концепція географічної освіти. (2016). <http://lib.iitta.gov.ua/714119/>

13. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі / за заг. ред. д-ра пед. наук О.М. Топузова та канд. пед. наук О.Ф. Надтоки.— К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018.— 56 с.

14. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі / за заг. ред. д-ра пед. наук О.М. Топузова та канд. пед. наук О.Ф. Надтоки.— К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018.— 56 с.

15. Корнійчук, О. М. (2017). *Географія: виклики сучасності* (Doctoral dissertation, Тернопіль, ТНЕУ).

16. Лунячек В.Е. Трансформація географічної освіти в процесі реалізації концепції нової української школи /В.Е.Лунячек, К.Б.Борисенко, Ю.В.Івлєва // Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал. Рівне: РОІППО, 2022. №2 (110).

17. Мальчикова Д. С., Мезенцев К. В. Публічний імідж географії в контексті трансформації стандартів базової середньої освіти: досвід України і світу // Укр. геогр. журн. 2022. № 1. С. 53–63.

18. Мальчикова Д.С., Молікевич Р.С., Саф'яник І.С. Імітаційні та ігрові STEM-технології і практики на уроках природничо-математичного циклу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. Херсон, 2021. №14. С. 79-86. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2021-14-9>

19. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.02.2022 № 143).

20. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 11.04.2022 № 324).

21. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Коршевнік Т. В.) («Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795)). Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»

: веб-сайт. 36 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1gkUtn5LuHCaxHrZm-5x-8ASCI_DXfPmf/view

22. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Біда Д. Д., Гільберг Т. Г., Колісник Я. І.) («Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795)). Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» : веб-сайт. 41 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZyHn0xenL-Samd4G4nsw2cyFr488aHZU/view>

23. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Шаламов Р. В., Каліберда М. С., Григорович О. В., Фіцайло С. С.) («Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795)). Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» : веб-сайт. 51 с. URL: https://drive.google.com/file/d/16E0INMV6rPP5V11WXdR5hZixUgozH_lo/view

24. Модельні навчальні програми. Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» : веб-сайт. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/>

25. Навчальна програма. (2022) «Географія. 6–9 класи» для закладів загальної середньої освіти <https://drive.google.com/file/d/1fJuTRkedVRRsdaS6iVAu4yTWhE25sHp3/view?usp>

26. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

27. Новий закон про середню освіту: відповідаємо на неочевидні запитання. *Нова українська школа* | Веб-ресурс НУШ.

URL: <https://nus.org.ua/questions/novyj-zakon-pro-serednyu-osvitu-vidpovidayemo-na-neochevydni-zapytannya/>

28. Орос Г., Поп С. Аналіз сучасного стану структури та змісту навчання географії в закладах загальної середньої освіти України. *Географічні аспекти просторової організації території, суспільства та збалансованого природокористування*: Збірник. 3-тє вид. Ужгород, 2022. С. 98–104.

29. Підвищення кваліфікації вчителів від проекту «На Урок». *Освітній проект «На Урок» для вчителів*. URL: <https://naurok.com.ua/upgrade>

30. Природознавство. 5 клас. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2017 р. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

31. ПРОКОПІВ Л. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НУШ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. № 6. С. 82–88. URL: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.6.13>

32. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. Київ, 2021. 46 с.

33. Топузов О. М., Назаренко Т. Г. Теоретико-методичні засади навчання географії в профільній школі. *Educational Dimension*. 2021. Т. 32. С. 125–132. URL: <https://doi.org/10.31812/educdim.4492>

34. Топузов, О. (2015). ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ. *Український Педагогічний журнал*, (1), 16–27. вилучено із <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/36>

35. Топузов, О. М. (2022). Актуальні проблеми шкільної географічної освіти. In *Географічна наука та освіта: перспективи й інновації: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., Переяслав, 19-*

20 жовт. 2022 р./[редкол.: Коцур ВВ, Руденко ЛГ, Маруняк ЄО та ін.].– Переяслав (Київ. обл.), 2022.–169 с. (р. 142).

36. Топчієв О. Г. Предметна область географії та її сучасні методологічні трансформації. *Географія та економіка в рідній школі*. 2016. № 10 (176). С. 43–48.

37. Хомич Л. ВЧИТЕЛЬ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ВЕКТОРИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ: ТЕОРІЯ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ. 2021. Т. 20, № 2. С. 168–177. URL: [https://doi.org/10.35387/od.2\(20\).2021.168-176](https://doi.org/10.35387/od.2(20).2021.168-176)

38. Шилова Л. В. Деякі психолого-педагогічні аспекти впровадження сучасних технологій навчання географії в школі. *Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті* : Всеукр. наук. сем. Полтава, 2006. С. 10–16.

39. Щербань П. І. Вивчення географії в умовах Нової української школи. 2019. С. 1–6.

40. Щербань П. І. Впровадження компетентнісного підходу до формування предметних компетентностей на уроках географії в загальноосвітніх навчальних закладах. *Географія та економіка в рідній школі*. 2016. № 3 (169). С. 6–8.